

Цибра Микола Федорович (Одеса) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського

ЛАБИРИНТИ СВІДОМОСТІ

У низці випадків лінія поведінки окремих людей суперечить установкам природи (на самозбереження, продовження роду тощо) і не піддається адекватному аналізу буденної свідомості стороннього спостерігача, який виходить з традиційних варіантів поведінки особистості.

Складність усвідомлення цієї проблеми пояснюється величезною кількістю факторів, серед яких:

- неймовірна різноманітність життєвих колізій і практичних дій людей, дій, які є наслідком ще більшого переліка мотиваційно-поведінкових структур, що виникають в свідомості людини, структур, які опираються на раніше накопичені навички, знання, що враховують спрямованість реальних інтересів особистості. Саме ці структури, які в різному ступені проробляються у свідомості людини, визначають, що особистість визнає несуттєвим у поточній ситуації, що – потенційно суттєвим, що – необхідним до дії;

- деяка стохастичність для вибору дій, яка виражається у тому, що майже кожна проблема, яка виникає в житті, може мати декілька варіантів вирішення, але навіть коли рішення одне, прийти до нього можна різними шляхами.

Аналіз історичних, літературних та інших джерел дозволяє скласти певне уявлення про людей високої долі, особливості їх внутрішнього світу. Групування навколо таких

«яскравих проявів духу», дані філософії, психології, етнографії та інших наук про людину дають нам підставу говорити про притаманні «душі» людини різнопланові феномени. На відміну від детально вивчених та описаних психологією рефлексивних проявів психіки ці феномени найчастіше суперечать установленням законів природи на самозбереження тощо. Ми пропонуємо лише деякі з найбільш розповсюджених.

I. Феномен «самоспалювання» людини. Притаманний подвижникам, які ставлять інтереси інших людей (людства, народу, групи) або ідею (релігійну, філософську, соціальну) вище цінності власного життя. Має надзвичайну, багатомірну гаму проявів, яка залежить від конкретних обставин – реакції соціуму, особистої «експресивності» та інш.

Дефініція «самоспалювання» акцентує дві позиції означеного феномена. Примат

«само», т.т. власного вибору такого варіанту життєвого шляху; «спалювання» як тривалий процес інвертної орієнтації. Окремим рядком проходять та визивають особливу меморіальну повагу приклади «самоспалювання» від Муція Сцеволи, Джордано Бруно, релігійних фанатиків до сучасних борців за національну та соціальну свободу.

Однією з своїх граней – подвижницькою – примикає такий психоінтелектуальний феномен «творчої сверблячки» людини – деміурга наукових ідей, шедеврів мистецтва, технічних відкриттів від Сократа, Архімеда, Галілея, Л. да Вінчі, І. Мечникова та інш. До проявів цього феномену можна віднести і таку важливу якість для оптимальної еволюції соціуму «почуття обов'язку», яке спонукає людину боротися зі злом, вибирати з «вміння жити» та «вміння бути» - остане.

II. Феномен «джина в пляшці» рідко виявляє себе в настільки явній формі, як попередній, частіше виявляється у вчинках, що суперечать здоровому глузду, стабільним традиціям взаємовідношень даного суспільства. Виявляється в ході самоаналізу з окремих спонтанних варіантів поведінки, що виникають у свідомості в

деяких ситуаціях. Добре прослідковується за поступовою трансформацією «мрій» джина, який сидить багато віків у пляшці: від «просто пристойної винагороди» до «озолочу будь-кого хто знайшов» і потім через певний час «стану його рабом, що виконує будь-які бажання» до прагнення «засмажити визволителя на повільному вогні».

Адекватно корелюється з ступіню егоїстичних складових у внутрішньому світі даної людини і актуальністю – тривалістю очікування тієї чи іншої події. Ланцюг міркувань частіше такий: «я – хороший, а обставини – проти мене», «я – дуже хороший, а люди мене не цінують», «я – кращий багатіох, а моя доля у даному аспекті плачевна...».

III. Феномен «раба» як спонтане почуття внутрішньої готовності прийняти до виконання волю іншої людини, не обов'язково керівника, який сидить вище на бюрократичній драбині, або погодитися з перебігом певних подій. Домінування феномена

«раба» проявляється в автопригніченні «рефлекса свободи», вольових імпульсів до інших варіантів поведінки.

Феномен «раба» – комплексний феномен, який впливає на будь-яку людину і одночасно вихідний від неї, при будь-яких варіантах соціальних ролей. «Вичавлювати з себе по краплі» (А. Чехов) почуття раба – дуже складне, але життєво необхідне завдання і системи виховання в суспільстві, і самовиховання. Найбільш дієвий рецепт – в сентенції древніх: «Бачити не тільки себе серед людей, але спочатку людей навколо себе».

У взаємовідносинах людей визначальними повинні стати «принцип толерантності».

«принцип співучасті» та споріднена з ними «презумпція порядності», яка обумовлює поважливе відношення та щирість задумів і дій інших людей.

В загальному випадку ступінь насиченості сучасного соціума проявами феномена

«раба» у значній мірі залежить від доктрини, що панує в суспільній свідомості: настільки рівні від народження члени соціума; мають вони рівні можливості на життєвому старті; і, головне, з яким розумінням та участю сприймаються зусилля кожного. У цьому випадку досить дивними є кроки наших керівників обмежити, або взагалі зняти курси етики з учбових планів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жданов В. С. Что такое человек с точки зрения человека. Челябинск, Южно-Уральское кн. Изд-во, 1989, 117 с.
2. Цыбра Н. Ф. Самоутверждение личности. Киев-Одесса, Вища школа, 1989, 190 с.